

Voiko Venäjää selittää – siirtymän lyhyt historia

LEENA KERKELÄ

Erikoistutkija

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus

Jouko Rautava ja Pekka Sutela: Venäläinen markkinatalous, WSOY, 2000.

Venäjän erityisasema Suomen kannalta on kiistaton sen maantieteellisen läheisyyden ja poliittisen merkityksen vuoksi. Tiedon tarve maan nykytilasta on siksi jatkuvasti ajankohtainen. Tähän tarpeeseen *Jouko Rautava ja Pekka Sutela* ovat koonneet teoksen Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisestä ajasta. Talouden rakenteiden ja talouspolitiikan kuvauksella tekijät pyrkivät vastaamaan kysymykseen, onko Venäjältä tulossa normaali markkinatalous ja demokratia vai ovatko viimeiset kymmenen vuotta suuren epäonnistumisen tai huijauksen aikaa.

Kirja jakautuu kymmeneen lukuun. Ensimmäisessä luvussa kuvataan neuvostotalouden periaatteita mikä on perusteltua sillä, että nykyaikojen ymmärtäminen on mahdotonta ilman menneisyyden tuntemista. Toisessa luvussa kuvataan pyrkimystä uudistaa neuvostososialismi, ns. perestroika-kampanjaa, minkä epäonnistuminen johti presidentti *Gorbatshovin* syrjäyttämiseen ja Neuvostoliiton lakkauttamiseen

vuonna 1991. Perestroika-ajan talousohjelmien dokumentointi perustuu ehkä tarpeeseen kirjata viime vuosien tapahtumia muistiin, epäonnistuneiden ohjelmien yleistä merkitystä tai uudistuksiin osallistuneiden taloustieteilijöiden nimien mainitsemista on muuten vaikeampi mieltää. Perestroikan luomaa painolastia myöhemmälle kehitykselle kyllä korostetaan, mutta toisaalta on vaikea nähdä, että suora järjestelmän muuttaminen olisi ollut Venäjälle mahdollista.

Venäjän siirtymä on kirjassa rinnastettu sekä kehitysmaihin että muiden siirtymätalouksien kehitykseen. Itä-Euroopassa siirtymä käynnistyi jo ennen Venäjää ja tälle kehitykselle Kansainvälisen Valuuttarahaston (IMF) politiikka käytännössä loi ehdot ja yleisesti hyväksytyt toimintaperiaatteet. Tämä Washingtonin konsensus -käsite nähdään eri maiden vakauttamisohjelmia yhdenmukaistavaksi ajattelukehikoksi. Sen periaatteita on käyty laajasti läpi kirjan kolmannessa luvussa. Siirtymätalouksien talouspolitiikan tärkeimpiä kulmakiviä ovat rahapoliittinen vakauttaminen, talouden hintamekanismin vapauttaminen, yksityistäminen sekä rakennemuutokset niin valtion kuin muunkin

taloudellisen toiminnan puitteissa. Venäjän kohdalla Washingtonin konsensus oli erityisen merkittävä sillä se toimi ehtona ulkoisen tuen ja rahoituksen saamiselle. Toisin kuin useimmissa Itä-Euroopan maissa, missä ehdollisuutta määrittivät myös pyrkimykset integroitua takaisin osaksi Eurooppaa ja eurooppalaisia instituutioita, Venäjän kohdalla tämä tulevaisuuden tavoitetila ei ole ollut mahdollinen.

Kuin käärmettä pysyyn – IMF-ohjelmien onnistuminen Venäjällä

Vuosina 1992–1998 Venäjä sai IMF:n kautta rahoitusta lähes 20 miljardia dollaria (s. 131). Tämän luotonannon ehtona oli siis sitoutuminen edellä mainittuihin inflaation vastaiseen politiikkaan ja rakennemuutoksiin. Kirjan luvussa 4 tätä kehitystä käydään läpi *Jeltsinin* valtakautta vasten ja kehitys jaetaan kolmeen jaksoon; myllerrysten kausi (1992–1994), vakauspolitiikan kausi (1995–1998) sekä elokuun 1998 jälkeinen kausi. Kauteen sisältyvät niin Tshetshenian sota, Aasian kriisi, parlamenttivaalit sekä presidentinvaalit. Jonkinlainen aikajanan rakentaminen ja kuvaus tärkeimmistä tapahtumista olisi helpottanut kirjan tapahtumien jäsentämistä huomattavasti.

Luvussa 5 käydään läpi finanssi- ja rahapolitiikkaa ja kuvataan selventävästi julkisen sektorin tukipolitiikkaa. Venäjän yksityistämisen prosessi kuvataan mielenkiintoisesti luvussa 6. Yksityistämiseen liittyy myös anekdootteja Venäjän oligarkien todellisesta ja esitetystä vaikutusvallasta (s. 202 *Berezovskin* kommentit oligarkien merkityksestä Venäjän teollisuudelle ja presidentinvaaleille).

Kirjan lukeminen johtaa väistämättä kysymykseen siitä, auttoiko IMF:n rahoitus Venäjää vakauttamaan taloudellista tilannetta ja muuttamaan taloudellisia rakenteita. Kirjoittajien teks-

tistä näkyy toisaalta usko talouspolitiikan ja ulkoisten ehtojen merkitykseen. Sen lisäksi kirjoittajat korostavat yksittäisten toimijoiden, kuten presidentin, ministereiden ja talouselämän vaikuttajien merkitystä. Siitä huolimatta kirjan lukemisen jälkeen jää epäilyks kaikkien näiden toimien lopullisesta vaikutuksesta. Ilman kirjassakin korostettua oppimisprosessia ei taloudesta tapahdu muutoksia eikä inflaation taltuttamiseen sitouduta pelkästään ulkoa annettujen ehtojen mukaisesti. Todelliset syyt inflaatiolle; löysä budjettipolitiikka ja tuetut teollisuudenalat kuten energia, ovat perimmäisiä syitä myös hitaalle rakennemuutokselle, mutta niistä hyötyvien eturyhmien aseman heikentäminen ei ole onnistunut ulkoisten ehtojen avulla.

Arvioijan näkökulmasta kirjan mielenkiintoisimmat luvut sijoittuvat kirjan loppupuolelle, selkeään talouden ja ulkomaankaupan rakennekuvaukseen (luku 7) sekä jäsentelyyn venäläisen markkinatalouden erityispiirteistä (luku 8). Venäläiset erityispiirteet, omistusoikeuksien siirtyminen sisäpiireille, voimakas vaihdantatalous ja edelleen jatkuva poliittisen ja taloudellisen päätöksenteon yhteen kietoutuminen ovat tekijöitä, jotka vaikeuttavat kasvua. Näitä tekijöitä pohditaan myös yhteydessä Venäjän tulevaisuuteen (luku 10), missä todetaan, että Venäjän on suurelta osin jo muuttunut, mutta kriittiset kysymykset tulevaisuuden kannalta liittyvät valtion roolin määrittelemiseen ja keskusvallan ja alueiden suhteeseen. Luvussa 9 on käyty läpi Venäjän ja Suomen välisiä suhteita.

Kirjassa on mielenkiintoisesti yhdistetty taloudelliseen analyysiin myös taloushistoriallista ja poliittista analyysia. Yksittäiset tapahtumat on yhdistetty transitiota käsittelevään taloustieteelliseen tutkimukseen. Paikoitellen tämä on hämmäntävää, sillä huolimatta takakannen loppuauksista soveltaa taloustiedettä Venäjän suuren muutoksen analyysiin, jää johtopäätökseksi

edelleen se, että Venäjä on erityinen eikä Venäjää voi ymmärtää tuntematta esimerkiksi Venäjän hallinnon valtarakenteita.

Tämä näkyy esimerkiksi kirjaan sisältyvinä yksityiskohtina talouden avoimuudesta. Talouden avoimuus on Washingtonin konsensusessa otettu lähtökohdaksi niin ulkomaan kaupan vapauttamisen kuin suorien sijoitusten hankkimisen muodossa (s. 86). Useimmilla mittareilla kuvattuna Venäjä onkin avoin, viennin osuus BKT:sta on ruplan alimpien kurssien aikoihin ollut jopa 40 % (s. 260). Silti kuvaukset yrityskulttuurista osoittavat päinvastaista. Viittaukset *Joseph Blasin* tutkimuksiin (s. 248) kertovat yritysjohtajien kriittisestä suhtautumisesta ulkopuoliseen rahoitukseen ja jopa luotonottoon yleensä. Koska minkään poliittisen taloustieteen kannustimienkaan ei osoiteta selittävän tätä, täytyy kysymyksessä edelleen ilmeisesti nojata venäläiseen sulkeutuneeseen kulttuuriin ja sen haluttomuuteen omaksua ulkomaisia toi-

mintatapoja. Tämä lienee myös tärkeä syy Venäjän jäämisessä kehitysloukkuun. Uusien teknologioiden omaksuminen on haluttu estää ja nähty uhaksi kansallisille ratkaisuille.

Kirja on arvokas lisä kaikille Venäjästä kiinnostuneille. Se yhdistää kirjoittajien oman asiantuntemuksen muiden kansainvälisten kirjoittajien analyysiin. Kirja on sujuvasti kirjoitettu ja sisältää monia mielenkiintoisia pohdintoja ja yksityiskohtia. Kirja toimii parhaiten hakuteoksena asiaa jo tunteville, mutta ei sellaisenaan ole kattava perusteos, joka helposti soveltuisi oppikirjaksi. Esimerkiksi väestötilastossa on kuvattu väestön jakautuminen Venäjän eri alueille. Silti koko kirjasta ei löydy Venäjän koko väkilukua. Myös lähteet on merkitty osittain puutteellisesti. Sellaisenaan se tarjoaa kuitenkin mielenkiintoisen lisän esimerkiksi taloustieteen kursseille, joilla käydään läpi yksityistämistä tai omistusoikeuksien määrittelyä.